

nytt om

Nr 87 - 2/2016 - desember

Gammelt

Utgitt av Fosen Historielag

Foto © Åge Hojem NTNU Vitenskapsmuseet

I forbindelse med byggingen av kampflybasen på Ørland er det gjort store arkeologiske undersøkelser. Det er gjort mange spennende funn, som setter historien for området i et helt nytt lys. Det beste uttrykket for dette er vel «Nytt om gammelt»! Bildet viser en keramikkskål, tidfestet til 300 e.Kr.

Leder'n

Kjære medlem.

Så går vi mot jul igjen, og den første julegaven er kommen: Årbok for Fosen 2016. Vi kan føye enda ei god årbok til samlinga vår, som held god kvalitet og har viktige bidrag til lokalhistoria i Fosen. Eg veit at redaktørane har hatt eit luksusproblem: dei har hatt for mykje stoff, slik at dei har måtta utsette fleire artiklar til neste årbok!

Årboka er liksom flaggskipet vårt. Det er den 55. i rekka som kjem ut no. Til saman inneheld årbøkene ca 840 artiklar. Dette er ei makelaus lokalhistorisk skattkiste. Her kan vi finne noe om dei fleste emne, stader og tider. Eg kan nemne at til den «arkeologiske aftenen» på Ørlandet 14. september – der resultatet av utgravingane på flyplassen vart presenterte – sette Eilert Bjørkvik opp ei liste med 22 artiklar om arkeologiske tema frå årbøkene!

Problemet med denne skattekista er at ho er treg å få opp og finne fram i. Vi manglar ein god nøkkel. Dette tenkjer vi å gjera noko med. Vi har laga lister over alle artiklane. Dei finn du på nettsida vår, <http://fosen-historielag.no/>, både ei kronologisk og ei alfabetisk liste. Der kan du søke på forfattar, tittel, eller ord i tittelen, og utgivingsår. No skal vi også utstyre artiklane med søkeord for emne og stad, slik at du f.eks kan søke på «folkemusikk», eller på «Hitra». Når dette er gjort, er nøkkelen på plass, og skattkista kan opnast i all sin rikdom. Bernt Jørgen Stranden skal ta fatt på denne oppgåva på nyåret.

Det andre flaggskipet vårt skal bli Fosens historie. Der har vi no halde på eit år med bind 2. Det føreligg førsteutkast til fleire av kapitla. Men det er enno langt fram. Utkasta skal gjennom ein grundig prosess – kvalitetssikring, innhald og presentasjonsform.

Kolbjørn Aune har meldt ifrå at han ønsker å ha ein redaktør til i lag med seg. Eg har gått inn som medredaktør. Det betyr at eg må prioritere arbeidet med Fosens historie i tida framover. Eilert Bjørkvik held fram som bilderedaktør.

Finansieringa av prosjektet må seiast å ha gått tregt. Pr 31. oktober var det komme inn 58.244 kr. Noen krise er det likevel ikkje. Vi reknar med å få inn mykje meir, og vi har enno ein del å gå på av eigne, oppsparte midlar. Det kan ikkje skje noe verre enn utgivinga blir utsett. No konsentrerer vi oss om å utarbeide innhaldet i boka – men vi lar heller ikkje pengeinnsamlinga kvile (Ernst Øyangen dreg det tyngste lasset der).

Eg minnest med glede årsmøtet vi hadde i Stjørna i juni, og ikkje minst Eilert Bjørkviks foredrag om Stjørna (det er herleg å kunne sett seg ned og nyte eit godt foredrag og gløemme alt anna!).

Neste år er det årsmøte på Hitra. Eg ser fram til å møte mange av dykk der. Da er det 70 år sidan Fosen historielag vart stifta òg. Det må markerast.

No ønsker eg deg ei god jul, kjære medlem, og eit godt år – og vel møtt på Hitra til våren.

Johan G Foss

Årsmøtet for Fosen Historielag 2016

Eilert hadde en framifrå regi på årsmøtet med foredrag, overraskelser og god mat. Her fra starten av omvisninga i Råkvåg, med Eilert som guide . Foto: Ernst Øyangen.

Referat fra årsmøtet 2016

Møtet ble holdt i Fritun ungdomshus i Sørfjorden i Rissa kommune lørdag 4. juni 2016.

Møtet var innkalt ved brev til alle medlemmer gjennom «Nytt om gammelt» i midten av mai 2016. Før årsmøtet hilste varaordfører Liv Darell fra Rissa kommune.

Leder Johan G Foss åpnet årsmøtet. Eilert Bjørkvik nevnte at det manglet adresser, ellers ble innkallingen godkjent.

Møteledelse

Til møteleder ble valgt Johan G Foss og som referent Per Husby.

Årsmelding 2015

Årsmeldingen ble referert av leder og den stod i «Nytt om gammelt» i sin helhet. Leder mente det hadde vært bra aktivitet Planen ble referert i «Nytt om gammelt». Det ble oppfordret til å sende stoff til «Segner i Fosen». Det var ønske om at de som likte heimesida også ble medlemmer. Det ble oppfordret til medlemsverving blant annet ved å bruke medlem-skap som gave for da ville de få en ekstra årbok. Fagseminar om reformasjonen var et ønske.

Arbeidsplanen

fikk positiv mottakelse.

Budsjett for 2016

Budsjettet var gjengitt sammen med regnskapet. Inntektene var budsjettert med kr 364 600,-, og et overskudd på kr 6 100,-. Det ble kommentert at medlemsinntektene var økt. Det var håp om økt medlemstall. Budsjettet ble godkjent.

Medlemskontingent

Kontingenten var økt i 2014 og styret foreslår uendret kontingent. Forslaget ble vedtatt og kontingenten blir kr 275,-.

Innkommne saker

Det var ingen innkomne saker.

Leidulf Hafsmo foreslo en orientering ve et manuskript om hans liv. Manuset var ferdig digitalisert. Børge Johansen fortalte om innholdet. Styreleder fikk overrakt manus.

Valg

Innstilling står i «Nytt om gammelt».

Styreleder. Det var foreslått gjenvalg. Enstemmig valgt for 2 år.

Styremedlemmer

Forslaget av Johan Mjønes og Berit Johanne Vorpbuk. Enstemmig valgt.

Varamedlemmer

Eilert Bjørkvik, Jostein Selnes og Bernt Jørgen Stranden ble gjenvalgt.

Som nytt medlem av valgkomitéen ble valgt Vigdis Hoff Høøsen.

Leder av komiteen ble valgt Per Aastum.

Styret består etter dette av:

Johan J Foss - leder

Ernst Robert Øyangen - styremedlem

Helge Bueng - styremedlem

Johan Mjønes - styremedlem

Berit Johanne Vorpbuk - styremedlem

Eilert Bjørkvik - varamedlem

Jostein Selnes - varamedlem

Bernt Jørgen Stranden - varamedlem

Eventuelt

Etter valgene fremkom en del ønsker om stoff til årboka blant annet utgravingene på Ørland.

Per Husby - referent

27 medlemmer signerte møteprotokollen.

Tore Otterstad, Mark Gregory, Willy Turbækmo og Arnulv Bergstrøm spilte for årsmøtedeltakerne.

Kystkulturdagen i Lysøysund

Det var mange som kom innom bua vår og slo av en prat. Foto: Helge Bueng

Styret i Fosen historielag har jevnlig diskusjoner om hvordan vi skal få flere medlemmer. De siste årene har vi opplevd en nedgang i medlemstallet. Hovedgrunnen er nok «naturlig avgang», men i alle fall krever nyrekruttering.

Vi har prøvd å sende ut «flyers» i en del kommuner, uten særlig godt resultat. Gjennom «Nytt om Gammelt», vår web-side og facebookside oppfordrer vi dere medlemmer til å framsnakke og fortelle folk om det arbeidet vi driver, i håp om at folk blir så interessert at de tegner nytt medlemskap. I år har vi hatt to fremstøt.

I forbindelse med presentasjonen av de arkeologiske utgravingene på Ørland, hadde vi egen stand, der vi spesielt fokuserte på artiklene om arkeologi i årbøkene våre.

Vi deltok på Kystkulturdagene i Lysøysund med egen stand. Johan Foss, Helge Bueng, Ernst Robert Øyangen og Bernt Jørgen Stranden fikk til tider mye å gjøre - det var god respons på standen vår.

Vi valgte å satse på at folk fattet interesse for historien vår. Vi hadde laget plansjer. Tidslinjen vår viser tidsperspektivet i den lange historien siden de første fosningene bosatte seg her.

Vi fikk snakket med mye folk, som viste stor interesse for standen og det vi hadde å fortelle. Dette resulterte en god del salg av bøker, men det beste av alt var at vi der og da fikk tegnet 7 nye medlemmer. Mange andre fikk med seg informasjon og kontaklinformasjon til facebook og nettsider.

Arkeologi på Ørland kampflybase

Langhus fra 300-tallet e.Kr. under utgravning på Vik. Foto: Astrid Brønseth Lorentzen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Omfattende arkeologiske undersøkelser på Ørlandet i forbindelse med byggingen av den nye kampflybasen har gitt oss mange nye opplysninger og ikke minst funn.

Arkeologer fra NTNU Vitenskapsmuseet har nylig avsluttet utgravningene på Ørland kampflybase etter to feltsesonger, i 2015 og 2016. Prosjektet har vært et av Norges største målt i areal. Til sammen er ca. 110 000 m² matjord fjernet med gravemaskin; og arkeologiske spor i grunnen under matjorda er undersøkt. Inntil 23 arkeologer har vært i sving i 20 uker i 2015 og 20 uker i 2016.

Undersøkellesområdet ligger på Vik. I dag ligger Vik langt inne på tørt land, men den gangen gården fikk navnet sitt lå den ved ei stor og grunn vik som dekket de lavere delene av Ørlandet. Denne vika fantes fra Ørlandet kom opp av havet for ca. 3000 år siden. Den videre landhevingen gjorde at vika etter hvert også hevet seg over havet. Til slutt tørket den helt

inn. Dette må ha skjedd en gang mellom 300 og 800 e. Kr., men vi vet ikke sikkert når. Vi har engasjert geologer ved Norges geologiske undersøkelse for å datere strandhevingsforløpet på Ørlandet bedre, slik at vi får bedre kunnskap om hvordan landskapet endra seg.

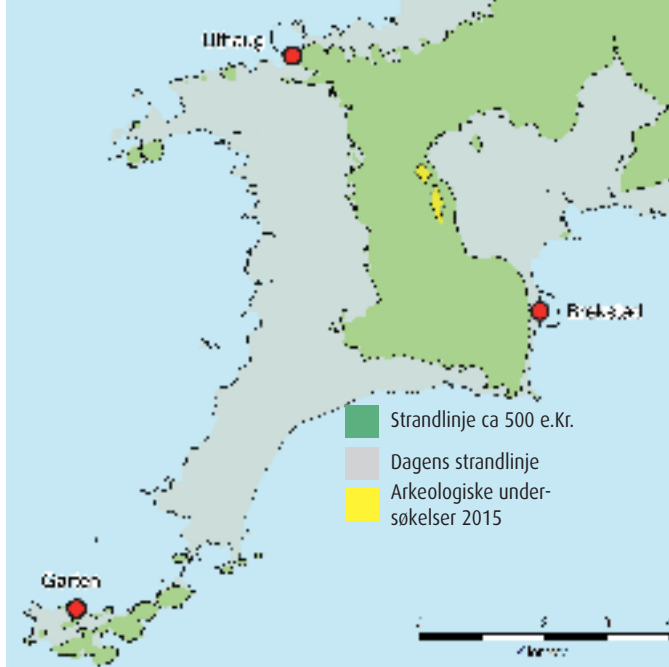
Bosetningen på Vik strekker seg så langt tilbake som til tida rundt 1500 f. Kr. Da hadde landet vært tørt i kanskje bare 500 år, og begynte trolig å bli egnet for bebyggelse. Vegetasjonshistoriske undersøkelser i regi av Universitetet i Bergen vil gi oss svar på hvordan vegetasjonen så ut da folk først bosatte seg på landstripa ved havet. Vi vil også få innblikk i hvordan mennesker og dyr påvirket vegetasjonen i tida fram til i dag.

Vi har spor etter bosetning på 3 ulike bruk eller gårder på Vik i århundrene før Kristi fødsel. På de 3 ulike enhetene finnes det spor etter såkalte langhus; grindbygde hus der stolpepar som bar oppe taket var gravd ned i stolpehull i bakken. Arkeologene finner spor etter de takbærende stolpene, og i heldige tilfeller ildsteder og rester av leiregulv. Flere av husene var organisert med bolig i den ene langenden og fjøs i den andre. Trolig har husdyrhold og beite vært viktig. Analyser av spor etter åkre vil gi oss informasjon om hvordan folk på Vik dyrket jorda i tida før Kristi fødsel.

Bosetningen fortsatte inn i vår tidsregning, og vi finner spor etter 3 andre gårder som var i bruk i tida mellom Kristi fødsel og ca. 500 e.Kr. Disse gårdene ser ut til å være av svært forskjellig karakter. Den ene gården

Denne fiskekroken ble funnet under utgravningene. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

Kartet viser hvordan Ørlandet så ut da havet sto 8 meter høyere enn i dag. Utgravningssområdene fra 2015 er markert med gult. Kart: Magnar Mojaren Gran, NTNU Vitenskapsmuseet.

skiller seg sterkt ut med svært store og velbygde hus organisert rundt et u-formet tun. Dette ser ut til å være en storgård, og vi ser trolig spor av sosial differensiering i dette tidssrommet på Vik. To av gårdene hadde velbevarte avfallslag, med ulike hverdagsgjensstander i tillegg til mengder av velbevarte dyrebein. Beina viser at næringsgrunnlaget på Vik var svært variert. Ulike husdyr er representert, med storfe, hest, sau og geit som de dominerende. I tillegg finnes det store mengder av fiskebein, særlig fra torskefisk som torsk, hyse, lyr og sei. Det er ikke skrei det er snakk om, men mindre fisk som kan være fisket på lokale banker. I tillegg finnes det mer eksotiske varer i avfallslaget ved den største gården. Her hadde man fin keramikk

til sine gjestebud, og glass importert fra Rhin-området til å drikke av. Perler av glass og rav er også importert. Den gode beliggenheten ved havna på Vik var sikkert viktig for at slike varer kunne finne veien hit.

I 2016 fant vi også spor etter et gårdstun fra sein vikingtid/tidlig middelalder. Tunet består av et stort langhus der de takbærende stolpene ikke lenger står inne i huset, men danner husets yttervegger. I tillegg finnes det et grophus og et par hus som er bygget etter gammel skikk, men som trolig er samtidig med langhuset og grophuser. På denne gården fant vi også to brønner. Den ene brønnen var gravd godt over 1,5 meter ned i leira, og trevirke fra fyllet i brønnen er datert til 1000-tallet e.Kr. I den andre brønnen var det bevar en trekasse som har filtrert vannet som siger inn. Tre fra denne kassen er datert til 1100-tallet e.Kr. På gården har man hatt gryter og spinnehjul av kleberstein og kar av keramikk.

Vi regner med at havna på Vik var borte på den tida denne gården ble anlagt. Det kan se ut til at de som bodde på middelaldergården på Vik var av den jevne bondestand. Vi har ingen spor etter finere eller mer prestisjefylte gjenstander. Sannsynligvis sluttet Vik å være en viktig gård da havna tørka inn. Viklem og Hovde fikk større betydning ettersom de lå nærmere sjøen. Et tun fra vikingtid ble undersøkt på Viklem i 2014. Dette tunet er av et annet og mer prestisjefylt kaliber enn tunet på Vik.

Selv om utgravningene på Vik er ferdige, står det fortsatt igjen mye arbeid med å analysere resultatene fra undersøkelsene. De endelige rapportene fra utgravningen vil bli ferdige ved årsskiftet 2017/2018.

*Ingrid Ystgaard,
prosjektleder NTNU Vitenskapsmuseet*

Tharald Bull Strømnes, Ingvild Grønbeck og Kristoffer Rantala renser fram strukturer under matjorda sammen med gravemaskina. Legg merke til hvor høyt i jordlaget funnene er gjort. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

Arkeologenes arbeidshverdag

Under arkeologiske utgravinger benyttes flere arbeidsmetoder. Her sålder Astrid Kviseth og Philip Wood jord fra middelalderske stolpehull for å finne alle gjenstandene. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

Mats Aspvik og Philip Wood graver ut en brønn fra tidlig middelalder. Foto: Magnar Gran, NTNU Vitenskapsmuseet.

Fiskefiske og «Sild, synd og sang»

Fra syngespillet «Sild, Synd og Sang: Nota og notbasen. Foto: Snorre Berg.

Silda er kalt havets sølv. Den gir rikdom. I Fosen er Bjugnfjorden, Stjørnfjorden og til en viss grad Hemne kjent for det rike fisket. Etter mange magre år sist på 1900-tallet, er silda nå tilbake. 2016 tegner til å bli det beste sildefangståret siden 1956, da det ble fisket 12,6 millioner hektoliter (126 millioner liter sild langs Norskekysten.

I følge «Fiskarsoga for Sør-Trøndelag» (utgitt i 1972 etter initiativ fra Fosen historielag i 1949) har silda «opp gjennom i alle tider vært viktig for folket langs kysten bygdene inna- for til selvforsyning og byttehandel.

I vårt område ble det fart i sakene først på 1500-tallet, da det gikk rykter helt til kongen i København om rikt sildefiske i Trøndelag. I 1557 kom kongens første forordningen for sildefiskeriene. Han innførte straks påbud om tiendepålegg til alle fiskere i størrelses-

orden 3 - 4 voger sild (ca 75 - 100 kg) fra hver fisker. Etter hvert ble de store sildmengdene «af Trondheims borgere saltet, og ved mange skibsladninger til Bergen og andre fremmede stæder utføres, og der med hele Danmark, Sverige og den tyske stæder bespises». Kongens interesser var nok knyttet til en mer lønnsom næring. Holland hadde jo gjort seg rik på sild, og kongen i København øynet de sammen mulighetene for sitt land.

Utover 1600-tallet var det mange perioder med svært godt sildefiske:

1600 - 1629 Godt fiske

1630 - 1634 Lite fiske

1635 - 1639 Rikt fiske

1640- 1950 Heller dårlig

1650 - 1680 Stortida i alle fjorder.

Tiåret 1630 - 1640 må ha vært et rent «klondike» med stor aktivitet rundt Bjugnfjorden.

I høst har vi fått syngespelet «Sild, synd og sang», som ble framført i Bjugn kulturhus i november. Handlingen er lagt til 1637, da det var meget stor aktivitet i området.

Syngespelet er skrevet av Sturla Leth Olsen. Musikken er skrevet av Vidar Hoff, mens Elin Hassel Iversen har stått for regien. Sturla forteller at det var satset på en kortreist og sjølforsynt produksjon, der Wenche Hellem blant annet har stått for korarrangementene, og Nina Gjølgæther og medhjelpere har sydd drakter og antrekk. Tilsammen var over 50 aktører engasjert i prosjektet, som ble en kjempesuksess.

Forestillinga viser gjennom ord og toner historien rundt de rikeste sildeårene med fiske-riene og livet rundt det. Et avsnitt forteller om at folket var pålagt å gå til kirka hver søndag, men når ryktene om sildeinnsig i fjorden, var var nok fiske viktigere enn Guds ord.

De rike sildemengdene ga stor aktivitet lokalt, men forordninger fra København begrenset den lokale veksten. Bjugn hadde ingen kjøbstad-status, og folk utenfra hadde fritt leide for å komme og forsyne deg av den store rikdommen som fylte fjorden.

Samtidig førte kong Kristian IV (1577 - 1648), en politikk som var mer gunstig for Danmark enn Norge. Ved å begrense markedet med høye tollmurer bandt han nordmennene til å kjøpe dyrt dansk korn i stedet for billig baltisk korn, mens danskene kunne kjøpe norsk metall (blant annet kobber) til en lavere pris. Han delte ut handelsmonopoler til kjøpsteder, noe Bjugn ikke fikk.

Kristian IV opprettet det islandske, det grønlandske og det ostindiske kompaniet, og i 1616 overtok han kolonien Trankebar i India, og hadde ambisjon om å gjøre Danmark-Norge til Nord-Europas sterkeste makt politisk, økonomisk og militært. Til det hadde han behov for masse penger.

Kristian IV besøkte Norge hele 25 ganger. Han forbindes med sølvverket på Kongsberg (1624) og Kobbverket på Røros (1641). Mindre kjent er hans engasjement i sildefiske-riene. Han åpnet for at danske fiskere fikk samme fiskerett i Norge som nordmenn. Den danske kjøpmannen Herman Rosenkrantz søkte og fikk ruste ut to skuter til å fiske «på hollandsk vis» med hollandske drivgarn «ved Trondhiem og deromkring».

Tross de rammene som ble lagt fra København, førte det rike sildefiske til stor aktivitet i Bjugn. En kan bare tenke seg hvordan det må ha vært rundt Bjugnfjorden når folk kom hit i forbindelse med fisket. Vi snakker om tusentall. I kjølvatnet av fiskerne fulgte «priviligerte kjøpmenn, omførselshandlere, snyltere og annet pakk, øl- og brennevinsgauker, løsaktive kvinner og mye rart både til forlystelse og forderv». Det må ha vært voldsom aktivitet i området.

Gårdene Ervik, Eritsvik, Botngård og Mebusstad ble sentrum for fiskeriene, som i hovedsak foregikk i høstmånedene august - november.

Almuen i Bjugn søkte om, og fikk bygd egen kirke mot løfte fra menigheten at den overtok vedlikeholdet i framtida og lønne presten og klokkeren. Kirka stod ferdig i 1634. Under

fisket var det gudstjeneste hver søndag, med en forordning om «møteplikt»

Kirka brant i 1952 etter et lynnedslag, men ble bygd opp igjen i gammel stil.

Kristian IV innførte i 1639 anordninger om fiske og vandel forøvrig under fiskeriene.

I 1667 utfylte rikskansler Ove Bjelke kongens forordning med et tillegg. I den peker han på «- den ikke ringe uskikk og Guds fortørnelse at mange løse quindfolk ankommer og indlægger sig i fjordene med øl- og brændevins tapperi, hvorved stor synd forøves med mangen tjenestefolk som bliver forførte -- saa til sligt at forekomme skal strandsittere, bønder og husmænd under straf være forbuden at tage slige i sine huse».

Silda er en fiskeart på vandring, og de store fiskeriene i Bjugn fjorden avtok. Likevel kom nye sildeeventyr til Bjugn.

I 1911 startet Petter Jakobsen «Lysøysund sildeolje- og kraftfôrfabrikk», og la grunnlaget for veksten i Lysøysundsamfunnet. Først på 1950-tallet var det over 150 ansatte ved fabrikkene. I 1907 ble det bygd en sildehermetikkfabrikk i Tindboden, og i 1911 Bjugn Sildeoljefabrikk i Vaskarvika, rett overfor Mølnergården.

Mange husker nok den spesielle lukta fra fabrikkene. Sist på 1900-tallet ble begge fabrikkene nedlagt, og med det mange arbeidsplasser, men historien om det eventyrlige sildfisket lever - nå også som musikkspel.

Helge Bueng

Bjugn kirke, bygd i 1634 med prestegården. Prestegården brant i 1924. Sogneprestarkivene gikk tapt i brannen. Bjugn kirke brant ned etter lynnedslag i 1952. Ny kirke ble bygd opp på samme sted og i samme stil (dagens kirke) som den kirka som ble bygd på 1630-tallet. Foto: © Brevold

Sjøormen i Osen

Sjøormer er omtalt mange steder i verden. Mest kjent er vel sjøormen i Lock Nes. I Norge er sjøormen i Seljorvatnet mest omtalt. Men også i Osen er det gjort sjøorm-observasjoner. I 1942 skrev Lars Nesmo ned fortellingen om sjøormen, fortalt av Ped-er Olausen. Vi tar også med Gunnerius Angens fortelling.

Seint ein haustkveld for omlag 40 år sia var jeg på sjøen utafør Kolla. Jeg skulle sette småfiskline og hadde med brørsøn-nen min. Da lina var satt, rodde vi opp-over til Lillebølvågen og ville legge oss til der for natta. Plutselig fikk vi se en under-lig skapning komme nordover skipsleia mot Auksundet. Det var svart-stilla, og jeg så tydelig at denne skapningen løfta hodet i været. Hodet var flataktig og ligna svært på et ormhode. Av krop-pen så jeg bare tre buktninger eller kuler som stakk opp av avtnet med en færing-savtand mellom. Mellom båten vår og skapningen var nå avstanden ikke lengre enn ei skutelengde. Dyret - for det måtte det være - hadde ikke større fart enn vi i færingen. Vi fortsatte å ro til Lillebølvå-gen, og dyret fortsatte nordover.

Vi ble liggende i Lillebølvågen noen timer. Da vi kom vest for Kolla, fikk vi se denne skapningen igjen. Nå kom den nordfra og hadde heller mindre fart enn dagen før. Vi fikk mye fisk, og båten ble søkklasta. Da vi var ferdige med line-draginga, kom det vestavind. Jeg tenkte da at denne karen «vente oss fæg», men

vinden la seg igjen, og vi kom velberga i land. Jeg synes det var merkelig at skap-ningen løfta hodet akkurat på samme måten som ormen på land. Jeg så verken før eller seinere noe slikt som dette, og derfor husker jeg det så godt.

Gunnerius Angen forteller:

En fin sommerdag rodde Israel Sæter ut for å se om laksenota si ved Kalv-strandsskjæret. Da han kom dit laksnota sto, fikk han se en sjøorm. Ormen løfta hodet høgt i været da han kom bortover sjøen mot ham. Fleire buktninger av kroppen stakk opp av sjøen. Israel la seg heilt stille i båten, og da før ormen sin veg. Simon Uran så også noe nifst utafør Grunnan. Det var et fryktelig ufyse, og seinare rodde Simon aldri dit ut.

Gammelkaran var ofte utsatt for sjø-ormen om sommeren og hadde stor re-spekt for den. De brukte også å ha med på sjøen ei flaske Dyvelsdrek. Dette var et godt middel mot orm på landjorda, og da trodde de at de skulle oppnå samme virkning.

Lars Nesmo var ivrig lokalhistoriker, bosatt i Osen. Han satt forøvrig i styret for Fosen Historielag 1964-1976, nestformann 1964-67. Historien er trykt i Fiskarsoge for Sør-Trøndelag.

Reiseguide for Trøndelag 1919

I 1919 ga Landsforeningen for Reislivet i Norge ut brosjyren «Trøndelagen». Den beskriver landskap og severdigheter og har et stort vegkart for Trøndelag. Dette ble skrevet om Fosen i 1919:

Sørfra:

Paa farten videre nordover kommer man snart i læ av den store, lave ø Smølen og derpaa ind i Trondhjemsleden, den næsten helt lukkede indløp til Trondhjemsfjorden. Tilvenstre har man Hitteren, Norges største ø søndenfor polar-sirkelen, bekjent for sin rigdom paa hjort.

Tilhøire passerer Hevnefjorden, fra hvis bund der fører kjørevei over til Fandrem ved Thamshavnsbanen. Nordenfor Hitteren følger et par mindre øer, blandt dem den fra sagaaerne bekjendte Storfosen, og man naar Beian paa den sydvestre pynt av det store, flate tæt bebyggede Ørlandet. ret forut sees ruinerne av det minderike slot Østraat, som før dets brand i 1915 var et av de interessanteste og besdt bevarte historisk mindesmerke i vort land.

Nu lægges kursen om mot sydost ind gjennem selve Trondhjemsfjorden. Snart passerer Agdenes befæstninger, som sees fra fjorden, og litt indenfor tilvenstre den store flate bygd Rissen, hvor man mellom trærer skimter bygningerne paa Reinsklosteret, Skule jarls ættegaard, som av ham blev skjænket til opprettelse av et nonnekloster. Længre inde paa samme side følger Stadsbygden med mange vel-drevne og pent beliggende gaarder, og ved Røberg svinger skibet mere mot øst og kommer ind paa den store indre fjord.

Nordover:

Ved Beian paa pynten av Ørlandet bøier skibet nordover langs Fosenkysten. Totalindtrykket av denne er goldhet og ensformighet - et trist stenøde. Vel danner øerne utenfor fordetmeste en sammenhengende skjærgaard, som bryter havbølgerne værste magt; men til at verne mot havstørmens er de for lave, og den nøkenhet og goldhet, som ellers så karakteristisk for utsiden av skjærgaarden, præger derfor her ikke bare øerne, men ogsaa fastlandets ytre rand.

Landet er inskaaret av mange fjorder; men de fleste er saa korte at de helt til inderstebund bærer samme golde præg; først inde i de dypere fjorde sees nogen serkere bebyggelse, utenfor derimot bare et enkelt hjem hist og her u en litt lunere vik.

At reisende søker hit, hører derfor til sjeldnheterne. Og dog findes her en hel del naturmærkværdigheter, som er vel værd et besøk, en utallighet av huler, som havet i tidligere tid, da landet laa lavere, har gravet ut. De fleste er smaa, men enkelte er kjæmpemæssige. Størst og eiendommeligst er Harbakhulen nær Stoksund, Helvikhulen nær Vingsand og hulen på Hamlmø.

Veier i Fosen 1919

Kartutsnitt Fosen i reiseguiden 1919

— Hovedveg

— Andre kjøreveger

Kartutsnitt Fosen i reiseguiden 1919

— Hovedveg

— Andre kjøreveger

- - - Gangsti

Velkommen til Hitra 10. juni

Årsmøtet i Fosen historielag 2017 avholdes på Kystmuseet for Sør-Trøndelag på Fillan, Hitra lørdag 10. juni. I tillegg til vanlig årsmøte skal vi også markere at det er 70 år siden Fosen historielag ble stiftet. Innkalling kommer i mai, men sett av helga - det er mye å oppleve på Hitra. En av utstillingene på museet forteller om

Russerforliset

I oktober 1760 forliste et skip utenfor Hitra. Kystmuseet har laget en spennende utstilling rundt denne historien.

Utstillingen handler om forliset av et russisk marinefartøy som fikk vansker i Ramsøyfjorden en stormfull oktobernatt i 1760. Skipet drev hjelpeløst omkring i stormen inntil det forliste ved Sæbuøya på Hitra.

Hele den russiske besetningen omkom i forliset... eller gjorde de egentlig det? Historien om forliset av Jedinorog verserte i mange år livlig blant folk på Smøla og Hitra.

Etter hvert ble historiene til sagn, og det ble med tiden vanskelig å skille mellom virkelighet og fantasi. Fortellingene om russerforliset har levd på Hitra og Smøla helt fram til vår tid. Nå fortelles historien på en ny og spennende måte gjennom en ny utstilling i Kystmuseet på Fillan.

Og den som ein gong ha hørt om russerforliset, han glømme det aller. Koffor? Jau, det kan æ fortel dæ: Det va itj rett det som der hendt! Itj noka menneskj ska oppleva sånt. Vi e itj skaft for det, vi som e her på jorda.

Les mer om kystmuseet, det utstillinger og aktiviteter på www.kystmuseet.no

Ny viktig historiebok om klima

Audun Dybdahl, godt kjent for oss i Fosen historielag, ikke minst som en av forfatterene i Fosens historie bind 1. Nå har han skrevet boka «Klima, uår og kriser i Norge». Boka er utgitt på Cappelen Damm.

I følge forlaget gir boka en god oversikt over klimaendringer her til lands. Boken gir en utførlig fremstilling av klimaendringer og uværperioder i Norge gjennom de siste 1000 år, og ser på hvordan dette har påvirket befolkningen til ulike tider.

Forfatteren trekker veksler på et variert og til dels lite kjent kildemateriale, som inkluderer både naturvitenskapelige målinger, kirkebøker og litterære beskrivelser.

I sentrum for fremstillingen står «klimatiske sjokk» av en viss varighet som førte til alvorlige kriser av både økonomisk og menneskelig art. Selv om klimaendringer og uvær i seg selv ikke forårsaket at folk sultet i hjel, så ble uår ofte fulgt av utbrudd av epidemiske sykdommer som kostet mange liv. Klima, uår og kriser i Norge gjennom de siste 1000 år er myntet på alle som interesserer seg for klimatiske langtidstrender og den rollen klima og vær har spilt for menneskers levekår i Norge.

Boka behandler tema og tidsperioder og gir godt bakgrunnstoff for utviklingen det siste tusenåret.

Her er noen av temaene i boka:

- Meteorologiske målinger – de beste klimakilder
- Klima og uår i Norge før mannedauden (ca. 1000–1350)
- Om uår i Kongespeilet
- Omtale av ødegårder i lovene fra 1200-tallet
- Katastrofeflommen i Gauldalen 1345
- Klima og bosetning før mannedauden 1349
- Klima og uår i Norge i senmiddelalderen (ca. 1350–1550)
- «Den lille istid» slår til (ca. 1550–1700) - Klimaforverring i andre halvpart av 1500-tallet
- 1700-tallet – et sekel kjennetegnet av katastrofale kriser.
- Uår og krig 1800–1814
- Folketallsutviklingen 1665–1815
- Klimaet fra 1900 til nåtid.

Fosen historielag

Fosen historielags styre

Johan G Foss, leder
7270 Dyrvik, Tlf 72 44 81 11 • 95 40 29 21
j-g-foss@online.no

Ernst Robert Øyangen,
Øvre Stavsetveien 27, 7026 Trondheim
Tlf 99 49 39 73
E-post: ernstro@online.no

Helge Bueng, sekretær
7170 Åfjord. Tlf 94 12 12 02
E-post: helge@bueng.no

Johan Mjones
7257 Snillfjord
Tlf 91 53 16 47
E-post: jmjones@online.no

Berit Johanne Vorpbukt
Ekkilsøyveien 131, 6530 Averøy
Tlf 913 39 211
E-post: vorpbukt@gmail.com

Varamedlemmer til styret:
Eilert Bjørkvik, også kasserer
7100 Rissa. Tlf 73 85 22 61 / 948 71 232
E-post: eilerbj@online.no

Jostein Selnes
Selnes, 7256 Snillfjord.
Tlf 90 69 16 93
E-post: jselnes@online.no

Bernt Jørgen Stranden,
Bålfjordnesveien 10, 7167 Vallersund
Tlf 41 60 98 01
E-post: berntjs@broadpark.no

Redaktører for årboka:

Per Ole Sollie
Postboks 800, 6805 Førde, Tlf 992 84 344
E-post: p-oso@online.no

Svein Henrik Pedersen
Betaniaveien 5a, 7563 Malvik
Tlf 977 18 386
E-post: svein.henrik.pedersen@gmail.com

Årboka har egen e-postadresse:
arbok@fosen-historielag.no

Redaktør Nytt om gammelt

Helge Bueng
7170 Åfjord. Tlf 94 12 12 02
E-post: helge@bueng.no

Nytt om gammelt

Er redigert av Helge Bueng, Åfjord.
Redaksjonen avsluttet 22.11.2016.
Grafisk form: Helge Bueng RFT
Trykk: Orkla Grafiske AS
Opplag: 1400 eks.

Har du stoff til bladet eller årboka?

Det er alltid plass for innspill fra medlemmene våre, som kan trykkes i «Nytt om Gammelt». Det kan være bilder, korte fortellinger, eller rett og slett en etterlysning som kan ha allmen interesse for flere.

Kjøpe bøker?

Bøker kan bestilles hos Eilert Bjørkvik,
tlf 948 71 232,
e-post: eilerbj@online.no

Fosen historielag på nett:

www.fosen-historielag.no • E-post: post@fosen-historielag.no

www.facebook.com/fosenhistorielag

Medlemskontingenten

er 275 kroner året. Kassereren ber medlemmene betale kontingenten innen fristen for å sikre laget en god likviditet.

Medlemskontingenten er lagets viktigste inntekstkilde. Derfor vil det være av stor betydning for Fosen historielag om det ble vervet flere medlemmer. Medlems-tallet går nedover når den naturlige avgang ikke følges opp av nye medlemmer.

Riktig postadresse

er det viktig å passe på. Hver gang det sendes ut årbøker og meldingsblad kommer det flere i retur fordi adressen ikke er korrekt. Det blir nå innført veinavn og husnummer. Det er viktig at Fosen historielag får melding om korrekt adresse. Posten er nemlig flittig til å returnere senderinger uten fullstendig adresse. Det har sammenheng med rasjonaliserings-tiltak og at posten blir sortert sentralt. Vær vennlig å melde fra dersom det skjer endringer i postadressen.

Ny årbokredaktør

Kenneth Kiplingsrud, som sammen med er Ole Solli har redigert de to siste årbøkene våre, har takket nei til videre engasjement. Per Ole Solli fortsetter som redaktør. Med seg på laget får han Svein Henrik Pedersen. Svein Henrik Pedersen historiker ved NTNU i Trondheim. For tiden er han engasjert som en av forfatterene av Fosens historie 2.

Vi takker Kenneth for innsatsen, og ønsker Per Ole og Svein Henrik lykke til som nytt årbokredaktørpar.

prdnngen gir brukbare inntekter. Nå er det 8 medlemmer som støtter laget på denne måten. De har så langt i 2016 sørget for vel 2000 kroner i inntekter til laget. Å støtte Fosen historielag gjennom Grasrotandelen er så enkelt som at man registrerer seg som grasrotgiver

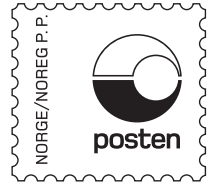
neste gang man tipper ved å vise til Fosen historielags organisasjonsnummer som er 980 104 206. På denne måten blir det gevinst til Fosen historielag hver gang man tipper ved at 5 % av innsatsen går til laget.

Vårt organisasjonsnummer er

980 104 206

Vårt strekkode er:

Retur: Eilert Bjørkvik,
Naustveien 179, 7100 Rissa

Gi oss et medlem i 70-årgave!

Neste år er Fosen historielag 70 år.

Den største gaven laget kan få er nye medlemmer

Drømmemålet er 1500 medlemmer til 70-årsfeiringen neste år!

Nye medlemmer får:

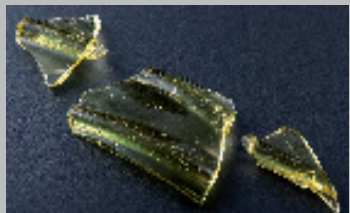
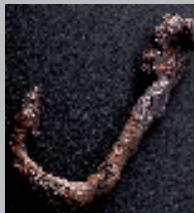
- En ekstra årbok etter fritt valg.
- Årbok for Fosen rett i postkassa i desember
- Nytt om Gammelt - Medlemsbladet vårt
- Gode tilbud og fritt valg i litteratur fra verdens største samling av lokalhistorie om Fosen

Som verver får du en valgfri årbok pr vervede medlem.

Velkomtbok og vervepremie sendes så snart medlemskontingent er betalt.

Sett av lørdag 10. juni 2017

**Da er det årsmøte i Fosen historielag
på Kystmuseet, Fillan på Hitra**

Fine gjenstander funnet under utgravinga på kampflybasen på Ørland. Les mer om funnene inne i bladet og i årboka. Alle foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.